O’ZBEKISTONDA AHOLI BANDLIGINI OSHIRISHDA XORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBALARIDAN FOYDALANISHNING ZAMONAVIY YO’NALISHLARI

Temirov Zokirjon Abdilvoxidovich
Andijon davlat universiteti

Kirish. Bugungi kunda aholi bandligini ta’minlash, mehnat resurslaridan samarali foydalanish va yangi ish o‘rinlarini yaratish mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Aholi sonining o‘sishi, mehnat bozoriga yangi ishchi kuchining kirib kelishi hamda iqtisodiyotning tarkibiy o‘zgarishi bandlik siyosatini takomillashtirishni taqozo etmoqda. Shu jihatdan, bandlikni ta’minlashning samarali mexanizmlarini ishlab chiqishda iqtisodiy rivojlanish va mehnat bozorini tashkil etishda muayyan natijalarga erishgan mamlakatlar tajribasini o‘rganish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Muhokama va natijalar. O‘zbekistonda aholi bandligini oshirish, mehnat resurslaridan samarali foydalanish va yangi avlod ish o‘rinlarini shakllantirishda iqtisodiy rivojlanishning turli bosqichlarida samarali natijalarga erishgan mamlakatlar tajribasini o‘rganish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Bunda xorijiy tajribani bevosita ko‘chirish emas, balki uning institutsional, texnologik va ijtimoiy mexanizmlarini O‘zbekistonning demografik tarkibi, hududiy mehnat bozori va iqtisodiy ixtisoslashuviga moslashtirish ustuvor vazifa sifatida qaralishi lozim. Zamonaviy sharoitda bandlik siyosati faqat ish o‘rinlari sonini ko‘paytirishga emas, balki sifatli bandlik, mehnat unumdorligi, inson kapitali va mehnat bozorining moslashuvchanligini ta’minlashga yo‘naltirilmoqda.

Bu jihatdan Yaponiya tajribasi alohida e’tiborga loyiq. Yaponiyaning hozirgi mehnat bozori tajribasi an’anaviy “uzoq vaqt ishlash” modeli bilan emas, balki inson kapitalini rivojlantirish, uzluksiz kasbiy ta’lim, mehnat unumdorligini oshirish, qayta tayyorlash (reskilling) va mavjud ko‘nikmalarni takomillashtirish (upskilling) mexanizmlari bilan tavsiflanadi. OECDning 2026-yilgi ma’lumotlariga ko‘ra, Yaponiyada 15–64 yoshdagi aholining bandlik darajasi 2025-yil 80,2 foizga yetgan. Shu bilan birga, mamlakatda mehnat resurslarining qarishi va ishchi kuchi tanqisligi sharoitida mehnat unumdorligini oshirish, kasbiy ko‘nikmalarni yangilash, mehnat mobilligini kuchaytirish va moslashuvchan mehnat shakllarini rivojlantirishga e’tibor kuchaymoqda.

Shu nuqtayi nazardan, O‘zbekiston uchun Yaponiya tajribasining “ko‘proq ishlash” emas, balki “yuqori malaka – yuqori unumdorlik – yuqori qo‘shilgan qiymat” tamoyilini shakllantirishdan iborat. Ya’ni mehnat resurslarining sifat ko‘rsatkichlarini yaxshilash, zamonaviy texnologiyalar bilan ishlash qobiliyatini oshirish va xodimlarning butun mehnat faoliyati davomida yangi kompetensiyalarni egallashiga imkon yaratish bandlik siyosatining muhim yo‘nalishiga aylanishi lozim.

Yaponiyada ta’lim va mehnat bozori o‘rtasidagi aloqaning kuchayishi ham O‘zbekiston uchun muhim tajriba hisoblanadi. Bugungi kunda kasbiy ta’limning asosiy vazifasi faqat muayyan kasb bo‘yicha mutaxassis tayyorlash emas, balki o‘zgaruvchan mehnat bozori talablariga moslashuvchan kompetensiyalarni shakllantirishdan iborat. Ayniqsa, raqamli texnologiyalar, axborotni qayta ishlash, muammolarni hal qilish, texnologik

savodxonlik va doimiy ta’limga tayyorlik zamonaviy bandlikning muhim shartlariga aylanmoqda.

Yaponiyaning zamonaviy tajribasida yana bir muhim yo‘nalish - sun’iy intellekt va avtomatlashtirishni mehnat unumdorligini oshirish vositasi sifatida qo‘llashdir. O‘zbekiston uchun ham raqamlashtirishni bandlikka tahdid sifatida emas, balki yangi kasblar va yuqori unumdor ish o‘rinlarini yaratish imkoniyati sifatida ko‘rish muhimdir. O‘zbekistonda mazkur yo‘nalishning amaliy ahamiyati tobora ortib bormoqda. “O‘zbekiston – 2030” strategiyasida IT sohasida 300 ming nafar yoshni ish bilan ta’minlash, zamonaviy kasblarga o‘qitish hamda sun’iy intellekt orqali zamonaviy kasblarni bepul o‘rganayotgan yoshlar sonini 3 million nafarga yetkazish kabi maqsadlar belgilangan. 2026-yilgi rasmiy ma’lumotlarga ko‘ra, O‘zbekistonda axborot va aloqa sohasida band bo‘lganlar soni 2017-yildagi 64,3 ming nafardan 108,8 ming nafarga, o‘zini o‘zi band qilganlar soni esa 10 mingdan 181 ming nafarga yetgan. Bu raqamlar raqamli iqtisodiyotning bandlikning yangi segmentlarini shakllantirishdagi rolini ko‘rsatadi.

Xitoy tajribasi esa, avvalo, qishloq mehnat bozorining tarkibiy transformatsiyasi nuqtayi nazaridan muhimdir. Xitoy iqtisodiy islohotlarining dastlabki bosqichlarida qishloq xo‘jaligi samaradorligining oshishi natijasida qishloqlarda bo‘shayotgan mehnat resurslarini qishloq hududlarining o‘zida sanoat va xizmat ko‘rsatish faoliyatiga jalb etish mexanizmlari shakllandi. Ayniqsa, township and village enterprises (TVEs)ning rivojlanishi qishloq xo‘jaligidan tashqari bandlikni kengaytirib, sanoatlashtirish va iqtisodiy tarkibiy o‘zgarishlarni tezlashtirdi. Jahon banki ma’lumotlariga ko‘ra, 1978–1990-yillarda ushbu korxonalar qishloq mehnat resurslarini keng miqyosda o‘zlashtirib, qishloq joylarda sanoatlashuv va kambag‘allikni qisqartirish jarayoniga sezilarli ta’sir ko‘rsatgan.

Mazkur tajribani bugungi O‘zbekiston sharoitida qishloq xo‘jaligidan oddiygina ishchi kuchini chiqarish sifatida emas, balki qishloq iqtisodiyotini diversifikatsiya qilish sifatida talqin qilish maqsadga muvofiq. Bunda qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini qayta ishlash, logistika, agroservis, elektron savdo, turizm, hunarmandchilik, oziq-ovqat sanoati va boshqa xizmat turlarini rivojlantirish orqali mahalliy mehnat bozorining yangi segmentlarini yaratish mumkin.

O‘zbekistonning amaldagi bandlik tarkibida ham bunday transformatsiya uchun salmoqli imkoniyat mavjud. Milliy statistika qo‘mitasining 2025-yil ma’lumotlariga ko‘ra, qishloq, o‘rmon va baliq xo‘jaligida 3,13 mln kishi, ishlab chiqarish sanoatida 1,70 mln kishi, ulgurji va chakana savdoda 1,51 mln kishi, qurilishda 1,45 mln kishi band bo‘lgan. Bu ko‘rsatkichlar mehnat resurslarini faqat bir tarmoq doirasida emas, balki tarmoqlararo qayta taqsimlash va yuqori unumdor faoliyat turlariga yo‘naltirish masalasining dolzarbligini ko‘rsatadi.

Xitoy tajribasidan O‘zbekiston uchun olinadigan muhim xulosa shundan iboratki, qishloq hududlarida bandlik muammosini faqat qishloq xo‘jaligini kengaytirish orqali hal qilish yetarli emas. Aksincha, agrar-industrial integratsiya**,** ya’ni yetishtirish – qayta ishlash – saqlash – logistika – savdo zanjirining yagona iqtisodiy tizim sifatida shakllantirilishi yangi ish o‘rinlarini yaratish imkonini beradi. Ayniqsa, hududiy xomashyo bazasiga asoslangan kichik va o‘rta korxonalarni rivojlantirish qishloq aholisi uchun muqobil bandlik manbalarini kengaytiradi.

Bu borada Koreya Respublikasi tajribasi ham alohida ahamiyatga ega. Koreyada qishloq hududlarini rivojlantirish siyosati qishloq infratuzilmasini modernizatsiya qilish, ishlab chiqarish faoliyatini diversifikatsiya qilish va qishloq aholisining daromad manbalarini kengaytirish bilan bog‘liq holda amalga oshirilgan. “Saemaul Undong” tajribasida qishloq hududlarining infratuzilmaviy rivojlanishi bilan bir qatorda, qishloq xo‘jaligidan tashqari daromad va bandlik imkoniyatlarini yaratishga ham e’tibor qaratilgan.

Koreya tajribasining zamonaviy talqini O‘zbekiston uchun hududiy iqtisodiy diversifikatsiya konsepsiyasini rivojlantirish zarurligini ko‘rsatadi. Ya’ni qishloq hududlarida faqat qishloq xo‘jaligiga tayanib qolmasdan, mahalliy resurs, mehnat salohiyati va bozor talabidan kelib chiqib, qayta ishlash sanoati, tekstil va tikuv-trikotaj, oziq-ovqat sanoati, turizm, logistika, servis va raqamli xizmatlarni rivojlantirish zarur.

Ayniqsa, tekstil sanoatini xomashyoni oddiy qayta ishlash bosqichidan yuqori qo‘shilgan qiymatli ishlab chiqarish bosqichiga olib chiqish muhimdir. Bunda paxta xomashyosini eksport qilishdan ko‘ra, undan ip-kalava, mato, tayyor kiyim-kechak, texnik tekstil va boshqa mahsulotlar ishlab chiqarish orqali ko‘proq qiymat yaratish va qo‘shimcha bandlikni shakllantirish mumkin. Bu yondashuv eksportni diversifikatsiya qilish bilan birga, hududlarda yangi kasbiy kompetensiyalarga bo‘lgan talabni ham oshiradi.

Shu bilan birga, zamonaviy bandlik siyosatida kichik va o‘rta biznesni rivojlantirish alohida ahamiyat kasb etadi. Biroq kichik biznesni faqat ish o‘rinlari sonini ko‘paytiruvchi vosita sifatida emas, balki innovatsiyalarni joriy etuvchi, mahalliy resurslarni iqtisodiy aylanishga jalb qiluvchi va yangi mehnat kompetensiyalarini shakllantiruvchi iqtisodiy institut sifatida ko‘rish lozim. Ayniqsa, hududiy biznes ekotizimlarini rivojlantirish, startaplarni qo‘llab-quvvatlash, elektron tijorat va raqamli xizmatlarni kengaytirish bandlikning yangi shakllarini yaratishi mumkin.

O‘zbekistonning hozirgi bandlik siyosatida ham ushbu tendensiyalar kuzatilmoqda. 2025-yilda 5,4 mln kishining daromad keltiruvchi bandligi ta’minlangan bo‘lib, shundan 1,3 mln nafari doimiy ish bilan ta’minlangan, 2,1 mln nafari esa tadbirkorlik faoliyatiga jalb etilgan. Shuningdek, 40 ming nafar yosh elektron tijorat yo‘nalishida o‘qitilgan. 2026-yil uchun esa 1 mln kishini doimiy ish bilan ta’minlash va 3,5 mingta mahallani kambag‘allik va ishsizlikdan xoli hududga aylantirish maqsadlari belgilangan.

Mazkur jarayonlar shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistonda bandlikning yangi modeli asta-sekin “ish o‘rni yaratish” modelidan “daromad keltiruvchi faoliyat va inson kapitalini rivojlantirish” modeliga o‘tmoqda. Bunday sharoitda mehnat bozorining asosiy ko‘rsatkichi faqat bandlik darajasi emas, balki yaratilayotgan ish o‘rinlarining barqarorligi, mehnat unumdorligi, ish haqi darajasi, kasbiy o‘sish imkoniyati va texnologik kompetensiyalarning rivojlanganlik darajasi bilan ham baholanishi kerak.

Xulosa. Aholi bandligini oshirishning zamonaviy modeli faqat yangi ish o‘rinlarini yaratish bilan cheklanmay, balki inson kapitalining sifatini oshirish, mehnat unumdorligini yuksaltirish va iqtisodiyotning yuqori qo‘shilgan qiymatli tarmoqlarida barqaror bandlikni shakllantirishga asoslanishi lozim. Yaponiya, Xitoy va Koreya Respublikasi tajribasi bandlik siyosatining samaradorligi kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish, mehnat bozorining tarkibiy transformatsiyasini jadallashtirish, kichik va o‘rta biznesni qo‘llab-quvvatlash hamda hududiy iqtisodiy diversifikatsiyani ta’minlash bilan bevosita bog‘liqligini ko‘rsatadi.

Shu nuqtayi nazardan, O‘zbekistonda bandlik siyosatini “ish o‘rni yaratish – inson kapitalini rivojlantirish – kasbiy kompetensiyalarni oshirish – mehnat unumdorligini yuksaltirish – yuqori qo‘shilgan qiymat yaratish – sifatli va barqaror bandlikni ta’minlash” uzviy tizimi asosida takomillashtirish maqsadga muvofiq. Mazkur yondashuv mehnat bozorining zamonaviy talablariga moslashuvchanligini oshirish, tarkibiy ishsizlik xavfini kamaytirish va aholi daromadlarining barqaror o‘sishini ta’minlash uchun ilmiy-amaliy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2026-yil 16-fevraldagi “Mamlakat taraqqiyotining 2030-yilgacha mo‘ljallangan ustuvor yo‘nalishlari doirasida islohotlarni izchil davom ettirish va yangi bosqichga olib chiqishning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-21-son Farmoni (https://lex.uz/docs/-8050769).
2. Ивашковский С.Н. Экономика: Микро и макроаканализов. – М.: Дело, 1999. – С. 244.
3. Вахабов А.В., Таджибаева Д.А., Хажибакиев. Жаҳон иқтисодиёти ва халқаро иқтисодий муносабатлар. – Т.: Бактрия пресс, 2015. – 584 б.
4. www.stat.uz

FARG‘ONA SHAHRI VA UNING ATROF HUDUDLARIDA SUBURBANIZATSIYA JARAYONLARI

Dehqonboyeva Mavludaxon Nosirjonovna
Farg‘ona davlat universiteti, katta o‘qituvchi
Email: mn.dexqonova@pf.fdu.uz
Mahmudova Niginaxon Qaxramon qizi
Farg‘ona davlat universiteti Geografiya yo‘nalishi 4-bosqich talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Farg‘ona shahri va unga tutash atrof hududlarda kechayotgan suburbanizatsiya jarayonlari, ularning ijtimoiy-iqtisodiy, demografik hamda hududiy-infratuzilmaviy omillari tahlil qilinadi. So‘nggi yillarda Farg‘ona aglomeratsiyasining tezkor kengayishi, shahar atrofi (suburban) hududlarida aholi va iqtisodiy faoliyatning joylashuv tendensiyalari o‘rganilgan. Maqolada suburbanizatsiyaning ijobiy jihatlari bilan birga, yer resurslaridan foydalanish, transport va ekologik muammolar ko‘rib chiqiladi. Izlanishlar natijasida shahar atrofi hududlarini barqaror rivojlantirish hamda shahar rejalashtirish strategiyalarini takomillashtirish bo‘yicha ilmiy-amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.*

Kalit so‘zlar: *Suburbanizatsiya, Farg‘ona aglomeratsiyasi, shahar atrofi hududlari, demografik o‘sish, urbanizatsiya, yer resurslari, transport infratuzilmasi, hududiy rejalashtirish.*

KIRISH: Zamonaviy urbanizatsiya jarayonlarining muhim va o‘ziga xos bosqichlaridan biri bu — suburbanizatsiya, ya’ni aholi va ishlab chiqarish hamda xizmat ko‘rsatish ob’ektlarining shahar markazlaridan shahar atrofi hududlariga ko‘chishi va joylashuvidir. Bu jarayon dunyoning ko‘plab rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarida shahar aglomeratsiyalarining shakllanishi hamda hududiy tuzilmasining o‘zgarishida hal qiluvchi rol o‘ynamoqda.

O‘zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar, sanoat va xizmat ko‘rsatish sohalarining jadal rivojlanishi hamda aholi sonining o‘sishi shahar va shahar atrofi hududlarining o‘zaro integratsiyasini tezlashtirmoqda. Ayniqsa, aholi zich joylashgan Farg‘ona vodiysida, xususan Farg‘ona shahri va uning atrofidagi tumanlarda ushbu jarayonlar yaqqol namoyon bo‘lmoqda.

Farg‘ona shahri mintaqaning yirik sanoat, madaniylashtirish va ma’muriy markazi bo‘lib, uning atrofidagi Toshloq, Farg‘ona, Quvasoy hamda Marg‘ilon shahri yo‘nalishlarida urbanizatsion ta’sir doirasi tobora kengayib bormoqda. Suburbanizatsiya jarayonini har